

22.5.2008

Dnro 2493/4/06

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

POLIISIN MENETTELYN SAATTAMINEN SYYTTÄJÄN ARVIOITAVAKSI

1 KANTELU

Pyysitte yhdessä B:n kanssa laatimassanne kirjeessä eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan Länsi-Suomen lääninhallituksen lääninylikomisario C:n ja poliisipäällikkö D:n menettelyä. Piditte virheellisenä, että Teistä tehtiin rikosilmoitus, jossa Teidät nimettiin epäillyiksi virkavelvollisuuden rikkomiseen. Rikosilmoituksessa myös virheellisesti väitettiin, että eräälle törkeästä rattijuopumuksesta epäillylle henkilölle olisi tehty pakkokatetrointi. Arvostelite sitä, ettei Teitä kuultu ennen ilmoituksen tekemistä, vaan toimittiin pelkän TV-ohjelman perusteella.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Olitte tapahtuma-aikaan kihlakunnan poliisilaitoksen poliisimiehiä. Ollessanne poliisipartiossa otitte klo 20.45 kiinni A:n, jota epäiltiin törkeästä rattijuopumuksesta. Kiinnioton jälkeen paikalle tuli vielä yksi poliisipartio, jonka mukana oli Poliisi-TV:n toimittaja ja kuvaaja.

A:n puhalluskokeen tulos oli 0 promillea. Kun hän kuitenkin oli silminnähden päihtyneen oloinen, veitte hänet terveyskeskukseen veri- ja virtsakoetta varten. Poliisi-TV:n toimittaja ja kuvaaja tulivat mukanaan terveyskeskukseen.

A:lta saatiin otettua verinäyte, mutta virtsanäytteen saaminen tavalliseen tapaan epäonnistui, kun hän yritti kahteen otteeseen huijata näytteenannossa. Kerrotte, että tuossa vaiheessa terveyskeskuksessa oli oltu varmasti yli puoli tuntia. Kerrotte todenneenne lääkärille, että "pakkokeinolain perusteella me voimme ottaa virtsakokeen katetroimalla, koska muut keinot eivät toimi".

Tämän jälkeen kaksi hoitajaa otti virtsanäytteen A:lta katetroimalla. Teidän mukaanne "A kyllä huusi suoraa huutoa koko ajan", mutta Te olitte paikalla vain varmistamassa toimenpidettä ja A:han koskivat vain hoitajat. Poliisi ei siis käyttänyt tilanteessa mitään voimakeinoja.

Virtsakokeen jälkeen A vietiin klo 22.50 kihlakunnan poliisilaitokselle kiinni otettujen tiloihin. Tämän jälkeen kerrotte tapahtumista päivystävälle komisariolle, myös katetroinnista.

Poliisi-TV:n jaksossa esitettiin A:n tapauksesta kuvattua materiaalia, myös tapahtumista terveyskeskuksessa. Jo samana iltana lääninylikomisario E soitti poliisipäällikkö D:lle kysyen, oliko tämä nähnyt ohjelman. D ei ollut nähnyt ohjelmaa, jota E hänelle sitten kuvaili.

Seuraavana aamuna D:lle soitti terveyskeskuksen ylilääkäri, joka kertoi olevansa pahoillaan ohjelmasta ja poliisin toiminnasta. D:n mukaan ylilääkäri kertoi poliisin määränneen lääkärin tekemään pakkokatetroinnin asiakkaalle ja että ylilääkäri ei hyväksynyt toimenpidettä eikä olisi siihen itse suostunut.

D katsoi, että tapahtumat oli selvitettävä perusteellisesti. Hän antoi tehtäväksi kirjata asiasta S-ilmoituksen ja päätti, että tutkinta tulee antaa toisen kihlakunnan poliisilaitokselle "riippumattomuus-syistä". D kertoo, ettei hän tuossa vaiheessa katsonut olevan syytä epäillä poliisimiesten syyllistyneen asiassa rikokseen, jolloin asia olisi tullut siirtää ns. poliisirikosmenettelyyn. D:n mukaan poliisin julkiuus- ja puolueettomuuskuvan kannalta on tärkeää, että toiminta on läpinäkyvää ja että toiminnasta tulleeeseen palautteeseen reagoidaan aidosti ja viipymättä.

D oli klo 11:n aikaan yhteydessä poliisin lääninjohtoon. Johtovalmiusvuorossa ollut lääninylikomisario C oli nähnyt Poliisi-TV:n edellisenä iltana. Saatuaan D:ltä lisätietoja muun muassa ylilääkärin yhteydenotosta C katsoi, että asia tuli siirtää syyttäjälle sen arvioimiseksi, tulisiko asiassa käynnistää esitutkinta. C määräsi D:n kirjaamaan asiassa sisäasiainministeriön ohjeen mukaisesti ilmoituksen poliisin tietojärjestelmään. On huomattava, että C kertoo tarkoituksenaan olleen, että rikosilmoitus käsittäisi muutakin kuin vain katetroinnin. D myös kirjautti asiassa laatimatta olleen pakkokeinopöytäkirjan.

--- kihlakunnan kihlakunnansyyttäjä F teki 19.5.2006 tutkinnanjohtajana päätöksen olla toimittamatta asiassa esitutkintaa, koska hänen mukaansa asiassa ei ollut syytä epäillä rikosta.

Kun asian rikosoikeudellinen käsittely oli näin päättynyt, sitä käsiteltiin vielä siinä mielessä, että antaa Teidän menettelyynne aiheutta valtion virkamieslain 66 §:n mukaisiin tai muihin virkamiesoikeudellisiin toimenpiteisiin. Poliisipäällikkö D:n 24.5.2006 tekemässä päätöksessä todetaan muun muassa seuraavaa. Teidän huomiotanne kiinnitettiin ohjeen SM-2003-01682/Vi-2 periaatteisiin. Poliisi voi pyytää terveydenhuollon henkilökuntaa ottamaan virtsanäytteen, lausumatta kuitenkaan mitään näytteenottotavasta. Poliisi ei voi kehottaa esimerkiksi katetroimaan epäiltyä. Huomiotanne kiinnitettiin lisäksi siihen, että pakkokeinot on kirjattava viipymättä ja huolellisesti; tässä tapauksessa kirjaaminen oli kokonaan suorittamatta. Pakkokeinolle ei myöskään poliisilaitoksen käsityksen mukaan ollut etukäteistä määräystä pidättämiseen oikeutetulta virkamieheltä. Huomiotanne kiinnitettiin lisäksi siihen, että poliisimiehen oikeus toimenpiteisiin kiireperusteella on poikkeus ja sen pitää olla konkreettinen ja riittävän huolellisesti dokumentoitu pakkokeinoasiakirjoihin.

3.2

Ratkaisu

Lähtökohtia

Arvostelussanne on keskeistä se, että pidätte virheellisenä sitä, että menettelystänne kirjattiin rikosilmoitus.

Ilmoituksen kirjaamisesta on säädetty esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:n 1 momentissa. Sen mukaan kun asianomistaja tai joku muu ilmoittaa poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle rikoksesta tai tapahtumasta, jota hän pitää rikoksena, ilmoitus on viipymättä kirjattava.

Tässä, kuten ei laissa muutoinkaan, ei siis säännellä poliisin oma-aloitteista ilmoituksen kirjaamista, josta nyt on kysymys. Oma-aloitteisesti ilmoitus on käsitykseni mukaan kirjattava ainakin silloin, kun poliisi on katsonut esitutkintakynnyksen ylittyneen.

Poliisimiesten osalta tilanne on kuitenkin monimutkaisempi. Esitutkintalain 14 §:n 2 momentin mukaan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa nimittäin johtaa virallinen syyttäjä – lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita.

Päätösvalta esitutkinnasta näissä tapauksissa on siis poliisiorganisaation ulkopuolella. Tähän päädyttiin muun muassa, koska haluttiin turvata luottamusta tutkinnan asianmukaisuuteen ja koska haluttiin varmistaa, ettei poliisi voi omalla päätöksellään lopettaa poliisimiestä koskevia esitutkintoja.

Poliisimiehen kysymyksessä ollen päätöksen siitä, aloitetaanko esitutkinta eli onko syytä epäillä rikosta, tekee yleinen syyttäjä. Poliisi ei voi tätä harkintaa tehdä. Varsin selkeitä ovat tapaukset, joissa joku poliisin ulkopuolinen henkilö tekee poliisille ilmoituksen: se kirjataan ja esitutkinnan aloittaminen siirtyy syyttäjän harkittavaksi. Ongelmallisempia ovat tilanteet, joissa ei ole tehty rikosilmoitusta, mutta jotka muutoin tulevat poliisin tietoon. Poliisi ei voi tehdä päätöstä esitutkinnasta, mutta toisaalta ei voida lähteä siitäkään, että kaikkivähänkin epäselvät, ilmeisen vähäisetkin tapahtumat, joissa poliisi on jotenkin ollut osallisena, ilmoitetaan syyttäjälle.

Laissa ei siis ole säännöksiä ilmoituksen oma-aloitteisesta kirjaamisesta eikä esitutkintakynnyksen ylittyminen voi edellä kerrotun perusteella olla poliisimiesten kohdalla ratkaiseva. Poliisin ohjeistuksessa (ohje SM-2005-01645/Ri-2) todetaan, että mikäli poliisin tietoon tulee seikkoja, jotka viittaavat siihen, että olisi syytä epäillä poliisimiestä rikoksesta, jota ei voi käsitellä rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä, asia on saatettava tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän harkittavaksi. Käytännössä asia saatetaan syyttäjän arvioitavaksi kirjaamalla asiasta ilmoitus ja lähettämällä se viipymättä asianomaiseen syyttäjyksikköön.

Kannanotto

Totean selvyuden vuoksi, että en ole tutkinut Teidän tai esimerkiksi virallisen syyttäjän menettelyä tässä asiassa. Käsittelen niitä vain sikäli kuin se on välttämätöntä, jotta voin ottaa kantaa kantelunne kohteiden eli lääninylikomisario C:n ja poliisipäällikkö D:n menettelyyn.

Selvityksen mukaan rikosilmoituksen kirjaamisesta ja siitä, että mahdollisen esitutkinnan aloittaminen siirretään syyttäjän harkittavaksi, päätti lääninylikomisario C, ei poliisipäällikkö D. Tämän vuoksi katson käytettävissäni olevan selvityksen perustella, että ei ole aihetta arvioida enemmälti D:n osuutta rikosilmoituksen kirjaamisesta. Totean myös, että C ei ole voinut määrätä asiassa esitutkinnasta, vaikka näin on – ilmeisen virheellisesti – kirjattu ilmoitukseen. Merkinnällä lieneekin tarkoitettu sitä, että asia saatetaan esitutkintalain 14 §:n 2 momentin mukaisesti syyttäjän arvioitavaksi, joka on menettelyn ensi vaihe, mutta ei siis välttämättä johda edes esitutkintaan.

Kuten edellä todetusta ilmenee, ei siitä, miten puheena olevan kaltaisessa tilanteessa olisi meneteltävä, ole juurikaan säännöksiä. C:n selvityksessään mainitsemilla perusteilla on mielestäni ollut käsillä seikkoja, jotka viittasivat siihen, että olitte menetellyt moitittavasti. Ensinnäkin kyse ei selvästikään ollut niin kiireellisestä henkilönkatsastuksesta, ettei asia olisi sietänyt sitä vähäistä viivytystä, joka olisi aiheutunut päällystöpäivystäjälle soittamisesta. Näin ollen Teillä ei pakkokeinolain 5 luvun 3 ja 12 §:t huomioon ottaen ollut toimivaltaa päättää kyseisestä henkilönkatsastuksesta. Mahdollinen jälkikäteen päällystöpäivystäjän hyväksyminen ei tätä toimivaltapuutetta poista.

Sinänsä ei nähdäkseni ole epäselvää, etteivätkö pakkokeinolain 5 luvun 11 §:ssä säädetyt edellytykset A:n henkilönkatsastukselle (eli mm. virtsakokeelle) olisi olleet olemassa. Kuitenkin poliisin lääninjohdon näkemys siitä, ettei tahdonvastaista katetrointia tule tehdä, on selkeä ja mielestäni perusteltu. Ratkaisuväliltä näyttöön otettavasta on siis lääkäriä eikä poliisi voi määrätä lääkäriä ottamaan virtsa-koetta katetroimalla vastoin epäillyn tahtoa, minkä poliisin ylijohdon lausunnossaan toteaa. Virtsa-koetta on kantelunne tarkoittamassa tapauksessa otettu vastoin A:n tahtoa, mikä käy ilmi jo manipulointirytyksistäkin. Toimenpiteiden pakkokeinoluonnetta ei poista se, ettei voimakeinoja käytetty. On myös otettava huomioon se, mitä D:hen yhteydessä ollut ylilääkäri oli selvityksen mukaan kertonut tapahtuneen eli että olisitte määrännyt tai painostanut lääkärin tekemään katetroinnin. Sinänsä kantelunne liitteenä olevassa rikosilmoituksessa ei tosin edes puhuta "pakkokatetroinnista".

C vetoaa selvityksessään myös hoitohenkilökunnan ja epäillyn intimitteettisuojaan vaarantumiseen, pakkokeinoasiakirjan laatimatta jättämiseen ja rikosilmoituksen kirjaamatta jättämiseen eräästä toisesta tapahtumasta. En katso olevan aihetta käsitellä näitä seikkoja enemmälti, koska niillä ei nähdäkseni ole ratkaisevaa vaikutusta asian lopputulokseen. Joka tapauksessa nekin olivat seikkoja, joita oli syytä selvittää. Totean kuitenkin, että näitä seikkoja ei ole kirjattu rikosilmoitukseen eikä niitä ole päätöksessään arvioinut myöskään kihlakunnansyyttäjä F.

C:llä on nähdäkseni ollut kaksi toimintamahdollisuutta. Tapahtumia olisi voitu selvittää poliisiorganisaation sisällä kantelutyypillisesti tai sitten siirtää asia syyttäjän arvioitavaksi. En katso C:n menettäneen virheellisesti, kun hän esittämällään perusteilla valitsi jälkimmäisen vaihtoehdon. Em. ohjeessakin SM-2005-01645/Ri-2 todetaan myös, että jos asiaa, jossa poliisimiehen väitetään menetelleen lain tai virkavelvollisuksiensa vastaisesti ei voida käsitellä hallintokanteluna ja se saattaa edellyttää esitutkintaa, asia tulee siirtää toimivaltaiselle syyttäjäsiköille.

Se, kuinka paljon poliisi voi selvittää tapahtumia ennen kuin asia siirretään syyttäjän arvioitavaksi, riippuu kunkin yksittäistapauksen erityispiirteistä. Yleisesti poliisin liikkumavara tässä suhteessa ei voi olla kovin laaja. Ei voida lähteä esimerkiksi siitä, että poliisi aina puhuttaisi osapuolet ennen kuin ns. poliisirikosasia siirretään syyttäjälle. Asian alustava selvittely ei aina edellytä asianosaisten kuulemistakaan. Jos on seikkoja, jotka viittaavat siihen, että olisi syytä epäillä poliisimiestä rikoksesta, asia on saatettava syyttäjän harkittavaksi. Poliisi ei tällaisten seikkojen ilmetessä voi esimerkiksi laajasti selvittää, olisiko kuitenkin mahdollisesti jotain muita seikkoja, jotka poistaisivat epäilyn. Selviä tapauksia lukuun ottamatta on mielestäni perustellumpaa jättää syyttäjän arvioitavaksi se, onkotekomahdollisesti rikoslain 40 luvun 10 tai 11 §:ssä tarkoitettulla tavalla vähäinen. Joskus voi olla kyse myös siitä, ettei ole hyväksyttävää antaa tietoa mahdollisesta tulevasta tutkinnasta sen kohteelle (sotkemisvaara).

Tässä tapauksessa ei mielestäni sinänsä olisi ollut poissuljettua sekään vaihtoehto, että asiaa olisi ainakin aluksi selvitetty poliisin sisällä, muun muassa selvittämällä Teiltä tapahtumienkulkua. Mutta kuten todettu, ei C:kään ole ylittänyt harkintavaltaansa, kun hän on päätenyt ilmoituksen kirjauttamiseen ja asian siirtämiseen syyttäjän arvioitavaksi.

Yleisemmin totean, että tämäntyyppisissä asioissa on mielestäni otettava huomioon myös poliisia kohtaan tunnettavan luottamuksen säilyttäminen. Poliisin asema ja toimivaltuudet huomioon ottaen on tärkeää, että poliisitoiminta on mahdollisimman läpinäkyvää ja että sitä voidaan arvioida myös organisaation ulkopuolelta. Poliisin tulee oma-aloitteisestikin selvittää poliisin toiminnan mahdollisia epäselvyyksiä. Vähänkin epävarmassa tilanteessa on nähdäkseni perusteltua kytkeä syyttäjä mukaan asian arviointiin, ettei herätetä epäilyksiä asian "painamisesta villaisella" poliisin sisäisesti.

Lopuksi totean, että käsitykseni mukaan pelkällä ilmoituksen kirjaamisella ei vielä puututa kenenkään

oikeusasemaan erityisen painavasti. Täysin selvää on, että rikosilmoituksen kirjaamisen edellytyksenä ei ole se, että asianosaisia olisi kuultu. Sitä paitsi jos syyttäjä ei ns. poliisirikosasiassa ole päättänyt esitutkinnan aloittamisesta, ei voi ainakaan muodollisesti olla vielä ketään rikoksesta epäiltyäkään. Teidän kohdallanne esitutkintaa ei aloitettu.

3.3

Lopputulos

Katson, etteivät lääninylikomisario C ja poliisipäällikkö D ole ylittäneet harkintavaltaansa tai käyttäneet sitä väärin. Tämän vuoksi kantelunne ei anna minulle aihetta toimenpiteisiin.

Antanette tiedon tästä vastauksesta B:lle.